

vjenceslav richter

1917.-2002.

Smrt Vjenceslava Richtera zaključila je jedan iznimno dug i neobično plodan, koherentan i razvojni elastičan opus. Drugi su već, s kompetencijom i autoritetom, ocijenili njegov doprinos likovnim umjetnostima kao temeljan, svakako kao jedan od najradikalnijih i najprogresivnijih u čitavoj drugoj polovici dvadesetog stoljeća, i to ne samo u hrvatskom kulturnom prostoru. Ali uz sav univerzalizam njegove poetike i internacionalizam njegove pozicije i rezonance, ostaje obaveza nacionalne povijesti umjetnosti da mu odredi primjereno mjesto u matičnim tokovima i domaćim relacijama.

Neposredno prije svoje smrti Richter nam je uputio članak koji ovom prigodom objavljujemo kao njegov prilog o zanimljivom pitanju i važnom poglavlju hrvatske moderne umjetnosti. Taj je tekst, nažalost, dobio gotovo testamentarna obilježja te ga tiskamo s osjećajem duga prema značajnom stvaracu i teoretičaru. Razumljiva je Richterova potreba da ponudi svoje viđenje važnih zbivanja u kojima je sudjelovao, a bez obzira na neizbježnu pristranost i odgovarajuću polemičnost njegova argumentacija jamačno ima posebnu težinu. Uostalom, važnost Richterove uloge u stvaranju EXAT-a 51 nije nikad, ni od koga, dovedena u pitanje, jedino možda povremeno nije dovoljno akcentirana - a po svemu sudeći bila je i inicijalna, i prijelomna, i u stanovitom smislu najdalekosežnija (uključujući sintezu svih plastičkih načina oblikovanja, arhitekture i urbanizma - sve do utopijskog "sinturbanizma").

S obzirom na problematiku formuliranja tzv. Manifesta EXAT-a, odnosno popratnog komentara koji je trebao pripremiti javnost i unaprijed ublažiti eventualne napade, Richterove zasluge se nekako implicitno podrazumijevaju i mimo njegove pismene intervencije koju nam je poslao. Svatko od upućenih ionako znade da je on izložbu EXAT-a u zagrebačkom Društvu arhitekata Hrvatske u veljači 1953. svojim govorom otvorio, a popratio također instruktivnim prikazom u "Bulletinu Instituta za likovne umjetnosti JAZU", u broju 3-4/1953.

Uspoređivanjem nekih teza iz autorski verificirane Richterove građe sa stajalištima tzv. manifesta (apologija suvremenosti, shvaćanje slike kao dijela prostora, strukturalnog elementa i modulatora ambijenta, te zalaganje za slobodu stvaralaštva) vidljivo je isto ishodište, pojačano i potvrđeno još njegovim poborništvo apstrakcije godinu dana prije od izložbe (u prvom broju "Kru-

gova"). Dakle, Richter je odigrao prvoražrednu ulogu u probou novijih nastojanja (što će dovesti i do izričito nazvanih "novih tendencija" početkom šezdesetih godina), a svojim graditeljskim inicijativama i određenom ekonomskom nezavisnošću ponudio je mogućnost kolegijalne suradnje slikarima u čiju je darovitost vjerovao (pa ni do kraja života, zapravo, nije posumnjao). Vratimo li Richteru određenje zasluge za formuliranje programatsko-defanzivnog teksta povodom prve EXAT-ove izložbe, ne oduzimamo zapravo ništa ostalim kreativnim suputnicima, kojima ostaje nezamjenjiva, dragocjena povijesna uloga stvaranja konkretnih djela i realizacije poetika koje su na osoban način sudjelovale u preobrazbi našeg duhovnog podneblja.

Nije slučajno što su organizatori izložbe četvorice slikara grupe EXAT zamolili pjesnika Juru Kaštelana da im svojim književnim autoritetom (zbog sudjelovanja u narodno-oslobodilačkoj borbi, zbog partizansko-partijskog "pedigrea") pomogne u razbijanju socrealističkih i tradicionalističkih ograda sredine, a on im je svojim slobodarskim i mladenački zanesenim predgovorom otvorio veće mogućnosti recepcije i spriječio napade s oficijelne strane. Također, nije slučajno što je stvaralaštvo EXAT-a zapravo najzdušnije podržao i propagirao arhitekt Vjenceslav Richter, koji je već tada imao određeni društveni status i postigao znatne radne uspjehe, a svoja uvjerenja i nade - u duhu racionalizma i konstruktivizma (pa i određene zagrebačke "zemljaške" baštine) - temeljio na sve snažnijoj socijalnoj funkciji i kolektivnoj difuziji likovnog oblikovanja. Vezujući svoje ideje o sintezi s proklamiranom praksom socijalističke obnove pronašao je najprikladniji način za širu afirmaciju umjetničkog eksperimentiranja u našim tadašnjim, ograničenim okolnostima.

→ Tonko Maroević

